

AUTOBIOGRAFISCH LETTERKUNDIG LEXICON

Aflevering 2

(ALL, in opbouw)

LUDO SIMONS

1.

A A F J E S

Bertus

(1914-1993)

Op 3 en 4 juni 1978 stond het jaarlijkse weekend van *Dietsche Warande & Belfort* in het teken van Bertus Aafjes: zijn *Voetreis naar Rome*, voor het eerst verschenen in 1946, was eind 1975 voor de televisie verfilmd in een coproductie van de KRO en de BRT, en de film zou die avond in Dworp worden vertoond in aanwezigheid van de dichter. Michel van der Plas en Anthony Mertens waren uitgenodigd om er commentaar bij te leveren: de schrijver en *Elsevier*-redacteur Michel van der Plas als iets jongere *fellow traveller* van de dichter, de journalist Anthony Mertens als gewezen redactiesecretaris van het Amsterdamse jezuïetenblad *De Linie*, waarvan de hoofdredacteur, de kerkjurist en moraaltheoloog Jos Creighton s.j., mede het gigantische succes van de *Voetreis* had bewerkstelligd door het boek in zijn blad te verketteren als pornografie. Ik had mij zeer op de kennismaking met de dichter verheugd, maar helaas, kort voor

het weekend viel hij van zijn fiets en moest hij afzeggen. Zijn beroemde voetreis had hij in 1936 gemaakt, als pas uitgetreden priesterstudent. In oktober 1937 was hij in Leuven archeologie en kunstgeschiedenis gaan studeren (voor de Leuvenaars: hij zat “op kot” in de Brabançonnestraat 112), net op tijd om op 7 november de plechtigheid bij te wonen waarin Gerard Brom, Anton van Duinkerken, Marie-Elisabeth Belpaire, Stijn Streuvels en Cyriel Verschaeve het eredoctoraat ontvingen. Omdat de Leuvense archeologen hem niet konden boeien, trok hij in november 1938 opnieuw naar Rome, om er aan het Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana zijn studie te hervatten. Daar arriveerden in april 1939 enkele Nederlandse studentes archeologie; ze woonden in het Nederlands Historisch Instituut en de licht ontvlambare Aafjes raakte meteen in hen geïnteresseerd. Om in zijn levensonderhoud te voorzien, zong hij onder meer in trattoria’s, bij gelegenheid vergezeld door die jongedames, onder wie Ientje (Catharina) Tholens (1914-2003), de zus van de bekende benedictijn Kees Tholens van de abdij Slangenburg, en Valentine Conijn uit Alkmaar. Nu wilde het geval dat mijn vrouw en ik

goed bevriend waren met Anthony Mertens (1915-1996), die in december 1945 was getrouwd met gezegde Valentine Conijn (1918-2002); het echtpaar woonde al een poos in Brugge, in de Westmeers, in een huis waar Marguerite Yourcenar, die op Mount Desert Island, voor de kust van Maine, woonde, evengoed over de vloer kwam als Christine D'haen, die te voet kon komen aanlopen. Bij afwezigheid van de dichter met wie ze veertig jaar eerder in Rome was opgetrokken, was niet Michel van der Plas en niet Anthony Mertens, maar Valentine Conijn haars ondanks het middelpunt van de avond in Dworp. Omdat ze in geen enkele biografie staat, wil ik haar hierbij graag een standbeeldje oprichten, want ze was in vele opzichten een opmerkelijke vrouw. (Ze had overigens, naar het woord van Martin van Amerongen in *De Groene Amsterdammer* van 31 januari 1996, ook “een buitengewoon interessante – en geheimzinnige – man”. Maar dat is een ander verhaal.) Bertus Aafjes mocht ik bij latere gelegenheden wel nog ontmoeten, maar geen indruk was blijvender dan die van de avond dat hij er níet was.

2.

DECORTE

Bert

(1915-2009)

Elke keer als ik mijn straat uitloop, denk ik aan Bert Decorte. Daar waar nu Frituur Anselmo is, bevond zich in de jaren 1930 een filiaal van het warenhuis Delhaize Frères & Cie Le Lion, waar de jonge Bert in de meest letterlijke zin van het woord zijn loopbaan begon, namelijk als loopjongen. Hij ging later op het ministerie werken en eindigde zijn ambtelijke carrière als adviseur-hoofd van dienst bij de afdeling Letteren en Dramatische Kunst van het Belgische ministerie van Cultuur. In die hoedanigheid was hij een van de mensen uit letterenland die het overheidsmanna onder de gegadigden verdeelden, vóór die taak door niet-ambtelijke structuren werd overgenomen. Deden zij dat dan niet goed genoeg? Jazeker, de meesten onder hen toch, maar ten principale was willekeur of vriendjespolitiek natuurlijk niet uit te sluiten. Deed Bert Decorte aan vriendjespolitiek? Jazeker, maar hij hád gelukkig

alleen maar vrienden. Op een dag belde hij mij op. Hij vroeg naar mijn welbevinden en ik naar het zijne. En of ik het jongste boek van Ivo Michiels had gelezen, en wat ik ervan vond. De zaak was namelijk dat het na Jef Geeraerts en Hugo Raes stilaan tijd werd om de staatsprijs voor proza aan Ivo Michiels toe te kennen: Michiels was tenslotte zes jaar ouder dan Raes en zeven jaar ouder dan Geeraerts. Daar kon ik inkomen. Dus mocht ik in de jury zitten, die *Een tuin tussen hond en wolf* bekroonde. Zeer terecht trouwens. Of het even gemeend, dan wel een practical joke van Bert was dat hij in 1964 voor de *Moderne Encyclopedie der Wereldliteratuur* een lemma leverde over zijn broer, de toneelman Marc Decorte (1918-1981), auteur van enkele hoorspelen en kinderboeken, heb ik nooit geweten. (Er gebeurden wel meer rare dingen met dat naslagwerk. De befaamde graecus Emiel de Strycker s.j. was gevraagd om het trefwoord *katharsis* te schrijven, maar toen deel 2 verscheen, bleek daar al het trefwoord *catbarsis* in te staan, geschreven door een andere auteur. Bij navraag werd de geleerde pater gerustgesteld met de mededeling dat hij nog even geduld moest hebben, dat zijn bijdrage in deel 4 zou verschijnen, bij de letter k. Dat vond de pater *des Guten zuviel*, en in deel 4 stond onder *katharsis* dan ook alleen nog maar een verwijzing naar *catbarsis*.) Wat er ook van zij, Marc Decorte ging dusdoende de eeuwigheid en de wereldliteratuur in als auteur van onder meer *Pietje, het schaapberdertje*, door hemzelf geschreven, maar gepubliceerd onder de naam van zijn vrouw, de actrice Jo Crab. Dergelijke grapjes werden Albert Westerlinck, lid van de hoofdredactie en mede verantwoordelijk voor de selectie van de trefwoorden uit de Nederlandse letterkunde, niet in dank afgenomen, te meer dat

iemand als Aster Berkhof, die *in litteris* toch al wat meer had gepresteerd dan de broer van, in deel 1 over het hoofd was gezien. “Ja”, zei Westerlinck mij, “ik heb geen tijd om mij daarmee bezig te houden, ik heb alleen mijn naam geleend aan het initiatief, wilt gij de trefwoordenlijst voor de volgende delen eens grondig nakijken? Garmt kent al die mensen niet, dat begrijpt ge wel.” Dat begreep ik. Of het nog allemaal goed kwam, ben ik intussen vergeten.

3.

F E N S

Kees

(1929-2008)

De laatste woorden van Kees Fens, enkele dagen voor zijn overlijden, aan de telefoon uit het ziekenhuis, waren: “Ik ga nog niet dood, hoor!” En in datzelfde ultieme gesprek had hij ook al zijn bewondering geuit voor het boek dat hij aan het lezen was: de nieuwe Petrarca-vertaling door Peter Versteegen. Hij belde vaak, ’s avonds, bijvoorbeeld omdat hij in zijn geheugen zocht naar een Vlaming die hij in een van zijn stukken ter sprake wilde brengen en wiens naam hem niet te binnen schoot; dan rekende hij op mijn vrouw en mij om hem verder zoekwerk te besparen, want zijn stuk voor de krant moest af. De vroegste ontmoetingen dateerden uit de tijd dat hij docent was aan de Frederik Muller Akademie, de Amsterdamse bibliotheek- en documentatieschool; hij kwam met zijn studenten naar Antwerpen, liet mij in het AMVC, het huidige Letteren-

huis, een soort inleidinkje tot Vlaanderen en de Vlaamse literatuur geven plus een introductie tot het museum, en dan bezochten we in groep de permanente tentoonstelling over tweehonderd jaar cultuurleven in Vlaanderen. Toen we wat vertrouwelijker werden, nam ik hem mee naar huis, ook bij andere gelegenheden, en zo werd hij een dierbare huisvriend. Voor de geboden gastvrijheid bedankte hij ons met schitterende verhalen aan tafel, en soms met heel onverwachte attenties. Op 26 maart 1993 had *de Volkskrant* een themanummer over “Antwerpen, culturele hoofdstad van Europa”, en van de gelegenheid maakte Kees gebruik om een mooi stuk te wijden aan de recentste dichtbundel van mijn vrouw, *De tuin van Cathérine*. En in 2004 schreef hij, onder de titel ‘Trouw aan de trouw’, een even mooi opstel in het *Liber amicorum* dat mij bij mijn emeritaat werd aangeboden. Natuurlijk wist hij maar al te goed hoezeer wij hem waardeerden. Ik had die waardering ook graag uitgedrukt gezien in een eredoctoraat van de Universiteit Antwerpen, maar de Letterenfaculteit gaf dat jaar de voorkeur aan een dame uit een exotisch land van wie in Antwerpen, behalve de man die haar voordroeg, nog nooit iemand had gehoord, maar die het jaar daarop haar Antwerpse promotor wel uitnodigde voor een reeks gastcolleges. Daar had Nijmegen natuurlijk niet tegenop gekund. Kees heeft het nooit geweten, zijn vrouw Uta wel; wat hij ook nooit heeft geweten, is het verhaal van een ander, bescheidener complotje. In plaats van bij ons thuis wilde Kees ook wel eens een keer met Uta logeren in een pas geopend, chique hotel in de Antwerpse binnenstad, een huis met historische allure. De volgende ochtend zagen we een artikel over, niet van, Kees in de *Standaard der Letteren*, met foto, en ik belde het hotel

op met de vraag of ze bij het ontbijt de krant geopend naast zijn bord wilden leggen, zonder verder commentaar. Dat vond Kees wel de álleraardigste attentie die een hotelmanager, waar ook ter wereld, ooit voor hem had bedacht, en sindsdien hield hij de Vlamingen voor nog veel aardiger dan ze in zijn ogen toch altijd al geweest waren.

4.

JONCKHEERE

Karel

(1906-1993)

Toen de Duitse vertaler Georg Hermanowski (1918-1993) het met zijn slechte vertalingen van Vlaamse prozawerken, zijn zo mogelijk nog slechtere overzichten van de Vlaamse literatuur (*Die Stimme des schwarzen Löwen*, 1961; *Die moderne flämische Literatur*, 1963) en zijn ten hemel schreiende “voorlichting” over onze taal (“*Flämisch-niederländisch unterscheidet sich vom ABN genauso wie etwa das Afrikaans, das ebenfalls eine Sprachform des Niederländischen ist*” – in het gezaghebbende *Börsenblatt des Deutschen Buchhandels* nota bene!) naar mijn mening zo bont had gemaakt dat een reactie zich opdrong, besloot ik het niet alleen bij een door 25 hoogleraren uit Noord en Zuid ondertekende *Klarstellung* en een paar opstellen hier en daar te laten, maar ook een positieve actie naar de Duitse uitgevers, critici en lezers toe te ondernemen. Geen enkel geschrift kwam daarvoor mijns inziens beter in aanmerking dan de net verschenen, geactualiseerde vierde druk van het voortreffelijke

handboek van R.F. Lissens *De Vlaamse letterkunde van 1780 tot heden* (1967). De Gentse hoogleraar Duitse taalkunde Gilbert de Smet (1921-2003) bracht een Duitse bondgenoot aan in de persoon van Heinrich Matthias Heinrichs (1911-1983), die in Berlijn hoogleraar neerlandistiek was, en een vertaler, Peter H. Nelde (1942-2007), die net was gepromoveerd op de contacten tussen Hoffmann von Fallersleben (1798-1874) en Vlaanderen. Heinrichs had zijn entrees bij uitgeverij Böhlau in Keulen, hij was ook bereid een voorwoord voor de Duitse vertaling te ondertekenen als iemand anders het voor hem schreef, ik bijvoorbeeld, want hij was wel een gezaghebbend filoloog, maar geen literatuurhistoricus. We hadden dus eigenlijk alles, behalve geld. Bij het selecte clubje mannaverstrekkers op het ministerie (zie Decorte, Bert) beheerde Karel Jonckheere het potje voor de verspreiding van onze letteren in het buitenland. Ik bracht hem op de hoogte van onze plannen en wensen, en hij kwam mee vergaderen in Antwerpen. Bij het einde van de bespreking, waarin ik niet verborgen had gehouden dat in de nieuwe *Lissens*, behalve een zeer waardeerende bladzijde tekst, ook een heel typerende foto van Karel Jonckheere stond, recentelijk op verzoek van het AMVC gemaakt door de sterfotograaf Filip Tas, had hij zijn steun toegezegd en gaf hij mij, voor verdere contacten, een visitekaartje met zijn telefoonnummer. Op het kaartje had hij geschreven: "Zum Befehl." Dat moest "Zu Befehl" zijn, maar ik vond het niet opportuun hem daarop te wijzen. Hijzelf zou dat allicht niet hebben nagelaten, want hij was aan de – laat ons zeggen – openhartige kant. Over een Nederlandse hoogleraar, die Vlaanderen oprecht maar naar Jonckheeres oordeel ietwat selectief genegen was, zei hij: "G. schrijft

alleen over de mensen bij wie hij kan gaan logeren." Toen hij van mijn trouwplannen hoorde, zei hij: "L. heeft de laatste kans aangegrepen om familie te worden van Guido Gezelle." Maar we mochten vervolgens wel elk jaar naar Rijmenam gaan om kweeperen, die hij overvloedig in zijn tuin had staan. De blinde Floris speelde dan voor ons iets op de piano. Een van zijn vaders dichtbundels, uit 1961, heette *Ogentroost*.

5

WALSCHAP

Gerard

(1898-1989)

Waar was ik toen Walschap stierf? Ik was in Valencia, op de derde Europese Conferentie van het Boek. De openingstoespraak was net gehouden door Jorge Semprún, de schrijver die Buchenwald en het Francoregime had overleefd en nu partijloos minister van Cultuur was. Twee weken vóór de val van de Berlijnse muur hield hij een pleidooi voor een ruimer Europa, met inbegrip van de Oost-Europese landen, waarvan hij de politieke evolutie bestempelde als "*la gran sorpresa del final de siglo*". ("De grote verrassing van het einde van de eeuw" – ik zou de woorden niet onthouden hebben, en al zeker niet in het Spaans, als *El País* ze niet had opgetekend.) Nog vervuld van zijn visionaire verhaal kwam ik terug in mijn hotelkamer; daar rinkelde de telefoon. Erik Verstraete van *Gazet van Antwerpen* meldde mij dat Walschap was overleden en wilde graag mijn

commentaar bij zijn afsterven. Allicht herinnerde hij zich dat ik Walschap op 8 september 1988 in de Antwerpse Stadsschouwburg had mogen toespreken bij zijn negentigste verjaardag. Volgens zijn bericht in de krant van de volgende dag zei ik aan de telefoon: “Met Gerard Walschap wordt een hoofdstuk afgesloten in onze literatuurgeschiedenis en in de Vlaamse emancipatie. Met heel zijn optreden heeft hij geforceerd dat de Vlaamse (morele) ontvoogding met sprongen vooruit is gegaan. Met zijn heftig temperament heeft hij die ontvoogding doorgeduwd, als een arend die door de hemel wiekt met grote vleugelslag en veel lucht verplaatst, terwijl tijdgenoten als August van Cauwelaert en mijn vader Jozef Simons eerder leeuweriken waren en die emancipatie met veel meer zachtheid maar even overtuigd verdedigden.” Zou ik dat echt zo gezegd hebben? Als ik dat nu lees, sta ik in elk geval versted van de literaire metaforen en hyperbolen waartoe het telefoontje uit Antwerpen mij kennelijk bevlugelde. Maar ménen deed ik het zeker wel, en ik meen het nog steeds. Dat ik mijn vader noemde in dat gesprek, was niet toevallig. In mijn huldetoespraak van een jaar tevoren had ik eraan herinnerd dat Walschap bij onze allereerste ontmoeting, in 1965 of daaromtrent in het AMVC, met uitgestoken hand op mij toestapte en zei: “Ludo, uw vader is een van de weinigen die mij nooit hebben laten vallen.” In die woorden lag een kwarteeuw emancipatiegeschiedenis samengevat. Ik ben blij Walschap nadien nog vele malen te hebben mogen meemaken. Op 13 mei 1974 bijvoorbeeld, toen mijn vrouw en ik hem meenamen naar Nijmegen voor het eredoctoraat van Albert Westerlinck; natuurlijk was ik vereerd met het verzoek van Westerlinck om zijn vriend Gerard een lift te geven, maar ik was iets minder op mijn

gemak toen hij een paar dagen later opbelde met de vraag of ik dan meteen ook Maurice Gilliams wilde meenemen. Ik zei hem dat, maar Westerlinck antwoordde mij geruststellend: “Uw vrouw zal dat wel oplossen.” En inderdaad, met Maurice achterin naast haar en Gerard voorin naast mij lukte het best. En hoe meer de wereld sindsdien is geëvolueerd en niet ophoudt met te evolueren, hoe vaker ik de slotzin van de roman *Tor* citeer: “De mens, ge kunt gij daar niet aan uit.” Die komma vind ik de mooiste (Kees Fens zou gezegd hebben: de állermooiste) komma uit het Vlaamse proza van de twintigste eeuw. Of toch zeker uit het prozawerk van Gerard Walschap.
